

разгадваць загадкі. Паперчыны з напісанымі ў вершах загадкамі прыклеіваюць да ліхтароў. Чалавек, які адгадаў загадку, атрымоўвае права сарваць паперу і забраць яе сабе.

Такім чынам, навагоднія святы нясуць у сабе надзею на лепшую будучыню, на шчасце і дабрабыт.

Спіс выкарыстаных крыніц

- 1 Китайская культура. – Пекин, 2001. – 303 с.
- 2 Вэй, Ли. Фоновые сведения о Китае на русском языке / Ли Вэй, Суй Жэнь. – Пекин, 2001. – 295 с.

УДК 398.332.424(=581):398.332.424(=161.3)

А. А. Кастрыца

КІТАЙСКІЯ І БЕЛАРУСКІЯ НАВАГОДНІЯ ПРЫКМЕТЫ, ПАВЕР'І І ЗВЯЗАНЫЯ З ІМІ МАГІЧНЫЯ ДЗЕЯННІ

Статья посвящена белорусским и китайским новогодним приметам, поверьям и связанным с ними магическим действиям. Рассматриваются особенности мифологической картины мира белорусов и китайцев, отражённой в текстах малых фольклорных жанров.

Навагоднія прыкметы і павер'і, забароны і варожбы дастаткова шырока прадстаўлены ў традыцыйнай духоўнай спадчыне беларусаў і кітайцаў. Першапачаткова кітайцы называлі свята пачатку года “сіньянь” (Новы год), а ў “чуньцзэ” (Свята вясны) ператварылі толькі ў 1911 годзе, пасля ўвядзення новага летазлічэння. Новы год (“чуньцзэ”) у Кітаі фіксаванай даты не мае і прыпадае звычайна на перыяд з 20 студзеня па 20 лютага: “пачынаецца кожны год з першай дэкады дванаццатага месяца (“лаюэ”) па месячным календары і працягваецца больш за месяц, амаль да сярэдзіны першага месяца “чжэньюэ”[4]. Вядома, што кітайскі Новы год адзначаецца пасля завяршэння поўнага месячнага цыкла, які прайшоў пасля дня зімовага сонцавароту, а святкаванні цягнуцца каля двух тыдняў: “гэтыя дні, як правіла, ператвараюцца ў фестываль, які традыцыйна пачынаецца ў першы дзень першага ж месяца кітайскага календара і заканчваецца Святам ліхтароў, якое наступае на 15-ты дзень святкаванняў” [8].

Варта адзначыць, што беларускія навагоднія святы (Каляды) пачыналіся таксама ў перыяд зімовага сонцавароту і па тэмпаральных уласцівасцях (два тыдні) былі блізкія да кітайскіх. Безумоўна, гэта невыпадкова: і беларусы, і кітайцы з'яўляліся земляробчымі народамі, таму час, калі светлавы дзень пачынаў павялічвацца, распачынаў перыяд земляробчых клопатаў, а значыць, і матываваў на дзеянні па забеспячэнні дабрабыту ў гаспадарцы і ладу ў сям'і, дарыў надзею на добры ўраджай у новым годзе.

Рыхтаваліся да сустрэчы Новага года загадзя. Так, і ў беларусаў, і у кітайцаў напярэдадні прынята было прыбіраць у доме. Паводле кітайскіх народных вераванняў, прыбіранне павінна пачынацца ад парога і заканчвацца ў сярэдзіне жылля, а да святочнага вечара ўсе рэчы, звязаныя з гэтым працэсам, павінны быць схаваны ў месцы, утоеным ад вачэй, паколькі, лічылася, “што напярэдадні Новага года богі надзяляюць кожны дом удачай на ўвесь наступны год і што гэта ўдача асядае ў выглядзе пылу ў час святкавання. ...Калі хто будзе месці і прыбіраць падчас Новага года, той рызыкуе змахнуць удачу і наклікаць непрыемнасці на дом і на ўсіх членаў сям'і” [5]. Акрамя таго, перадсвяточнае навядзенне парадку ў доме абяцала пазбаўленне ад злых духаў, менавіта таму смецце вымяталі не звычайным венікам, а “галінкамі бамбуку” [6]. У беларусаў чысціня ў доме на Новы год гарантвала гаспадарчы дабрабыт і чысціню ў гародзе падчас сельскагаспадарчых работ (“Калі замятаюць

пакой, смецця не выкідаюць на двор да наступнага дня, іначай у пшаніцы і льне будзе шмат пустазелля. Часам і зусім не мятуць хаты: баяцца, каб куры не выдзіралі пасеянага” [2, с. 371–372]). А яшчэ беларусы лічылі, што каб не было летам пустазелля, варта “на Коляды ці на Новы год раненька да абеда пабаранаваць у агародзе ці на полі” [10, с. 222].

Важнае значэнне надавалася стравам, прыгатаваным да святочнай вячэры. У беларусаў абрадавая вячэра налічвала няцотную колькасць страў, сярод якіх былі аўсяны кісель, калядны квас, мясны стравы (на Шчодры вечар) і, безумоўна, куцця, якая з’яўлялася самай важнай і пачэснай стравой: па ёй варажылі на ўраджай (“Калі адкрываюць куццю, глядзяць, ці іе раса. Калі іе, то будзе багаты год” [9, с. 90]) і асабісты лёс (“Калі ядуць куццю і лучына ў хаце пагадне, то хтосьці з прысутных мусіць у той год памерці” [3, с. 90]), з яе дапамогай забяспечвалі дабрабыт і гаспадарчы плён (“Каб куры неслі шмат яец, трэба на Коляды раненька пасыпаць ім куцці” [10, с. 222]), таму што яе важны рэцэптурны кампанент – зерне – увасабляў сабой ідэя адраджэння да новага жыцця, адзінства сям’і, цеснай сувязі з душамаі продкаў.

Адзначым, што ў народаў Кітая навагоднія стравы, якіх, паводле традыцыйных уяўленняў павінна было быць не менш за дванаццаць, таксама мелі сімвалічнае значэнне. Так, лічылі, што на святочным стале павінны быць стравы з рыбы і “доуфу” (соевы пірог), бо яны з’яўляюцца ўвасабленнем багацця і шчасця. Пры гэтым рыбу “лепш не кранаць, пакінуць да наступнай трапезы; іншым часам яе падаюць увогуле ў сырым выглядзе, каб ў Новым годзе ў доме заўсёды была “ю-юй” – празмернасць дастатку” [1]. Яшчэ верылі, што “крэветкі прыносяць шчасце і здароўе, высушаныя вустрыцы – поспех, салата з сырой рыбы – удачу, а марская водарасць, атрымаўшая прыгожую назву “Валасы Анёла”, – працвітанне” [8]. На поўдні Кітая рыхтавалі суп з клёцкамі і доўгай локшынай, якая сімвалізавала доўгае жыццё [5]. Таксама рыхтавалі клёцкі, якія жарыліся на вадзе і з’яўляліся па сутнасці пажаданнем знаходжання згубленага шчасця ўсім, хто іх паспрабаваў: “Яны падобны знешне да кітайскіх манет. У некаторых раёнах Кітая захаваўся звычай незаўважна класці ў адну з іх манету. І той, каму яна дастанецца, дасягне вялікага поспеху” [8]. Варта адзначыць, што беларусаў існуе падобнае па сваім сімвалічным нападуненні дзеянне з каштоўным прадметам: “У кашу, прыгатаваную на навагоднюю Каляду, гаспадыня кладзе пярсцёнак: калі на вячэры яго зачэрпне сам гаспадар, то ўвесь наступны год дам чакаюць усякія дастаткі” [2, с. 333].

Сумеснае прыгатаванне “цзяоцзы” (пельменей), у асноўным на поўначы Кітая, лічылася абавязковым, бо, у адпаведнасці з традыцыйнымі кітайскімі вераваннямі, “пельмені ўяўляюць сабой не проста смачную страву, але і сімвалізуюць самыя добрыя пажаданні усім сем’ям, сярод якіх найбольш жаданае – нараджэнне сыноў” [11].

У абодвух народаў на Новы год страў рыхтавалі шмат, таму што верылі, што багаты стол на свята забяспечыць дабрабыт на цэлы год. Таксама ў абодвух народаў існавалі прыкметы, павер’і і забароны, звязаныя як з першым днём новага года, так і з усімі днямі гэтага перыяду. Паводле ўяўленняў кітайцаў, у першы дзень нельга есці мяса, бо “такая ежа здольна адвесці ад чалавека шчасце на цэлы год” [8]; нельга мыць валасы, таму што “можна змыць усю ўдачу Новага года” [8]; нельга крыўдзіць адзін аднаго і асабліва дзяцей, паколькі “плакаць у такі дзень – вельмі дрэнная прыкмета” [8]; нельга карыстацца нажом, таму што “незнарок можна адрэзаць шчасце і ўдачу” [11]. У беларусаў спектакр калядных забарон таксама быў даволі шырокі. Напрыклад, не дазвалялася ў святыя дні шыць, круціць, рваць, свідраваць і інш., каб не пашкодзіць свойскай жывёле.

Каб пазбегнуць непрыемнасцей на працягу ўсяго года, і ў кітайцам, і беларусам, у гэтыя дні не дазвалялася сварыцца, выконваць некаторыя гаспадарчыя работы, нават проста прыбіраць у доме, пазычаць агонь або прадметы, якія ўвасаблялі сабой багацце і дабрабыт.

У абодвух народаў падчас навагодніх святкаванняў прынята было хадзіць у госці, рыхтаваць пачастункі, адорваць блізкіх. У Кітаі ў тры паслянавагоднія дні, якія носяць назвы “чуі”, “чуэр” і “чусань”, “сябры і родныя наносяць адзін аднаму візіты і дораць падарункі” [5]. Так, у першы дзень новага года “прынята дарыць чырвоныя канверты з грашамі ўдачы” [8], яшчэ “у якасці падарункаў сябрам і родным падносяць навагоднія прысмакі, пірагі,

гарбату, насенне дыні, кветак, розных пладоў” [8], таксама, прыходзячы ў госці, прынята падносіць гаспадарам два мандарыны, а адыходзячы, атрымліваць два мандарыны ўжо ад гаспадароў (як вядома, у кітайскай мове спалучэнне “пара мандарын” сугучна слову *золата*). У гэты час даравалі былыя крыўды, жадалі адзін аднаму шчасця і багацця. У беларусаў таксама падчас калядна-навагодніх святкаванняў адбываліся своеасаблівыя госці – рытуальныя абыходы дамоў аднавяскоўцаў калядоўшчыкамі, падчас якіх гучалі пажаданні дабрабыту, урадлівасці, шчасця. Усе удзельнікі гэтых дзеянняў атрымлівалі ўзнагароды: адны – добрыя словы, другія – падарункі-пачастункі (сала, каўбасу, пірог і інш.).

Варта прыгадаць яшчэ адну асаблівасць навагодняй традыцыі беларусаў і кітайцаў – шанаванне памерлых. У кітайцаў падчас навагодняй вячэры “для продкаў спалвалі асобы ахвярныя грошы” [7, с. 41], “перад партрэтамі продкаў ставілі святочнае частаванне” [1], а ў беларусаў пакідалася на стале па лыжцы розных страў (“Астатак куцці астаўлялі на стале і другую, не паеўшы, яду – для дзядоў. Яны тожа прыходзілі есці, калі ўсе лажыліся аддыхаць” [9, с. 89]).

Кітайцы верылі і ў тое, што ў навагоднія святы можна вызваліць дом ад духа “старага года”, таму пакідалі ў акрэслены час вокны і дзверы адчыненымі, і у тое, што можна пазбавіцца ад злых духаў, якія баяцца гучных гукаў і чырвонага колеру, менавіта таму ўзрывалі хлапушкі, петарды, наклеівалі розныя палоскі чырвонай паперы. Як сведчаць крыніцы, да вынаходніцтва піратэхнічных сродкаў “для стварэння шуму ў ход ішлі розныя прадметы дамашняга начыння, якія былі пад рукой. З 14 ст. да н. ч. у навагоднюю ноч у печ кідалі бамбукавыя палачкі, якія, згараючы, выдавалі моцны трэск і тым самым адганялі злых духаў” [5]. Беларусы з той жа мэтай малявалі крыжыкі на вокнах, дзвярах, акраплялі асвечанай хрышчэнскай вадой людзей і пабудовы, аддавалі жывёле сена з-пад куцці (“Пасля галоднай куцці сена, якое ляжала на стале два тыдні, прыбіраюць і заносаць каровам, ...засцерагчы іх ад ведзьміных сурокаў” [2, с. 375]).

Падчас навагодніх святаў варажылі на будучы год, глядзелі, чаго ад яго чакаць. Напрыклад, кітайцы ўзрывалі вялікую хлапушку і лічылі, колькі разоў яна ўзарвецца: “калі ўзарвецца два разы, значыць – усё ў парадку, а калі толькі адзін раз – чакай непрыемнасцей” [1]. Яшчэ ў сёмы дзень першай дэкады, які лічыўся днём чалавека, яны сачылі за надвор’ем: “Яснае надвор’е ў гэты дзень было прыкметай жыццёвага дабрабыту ў надыходзячым годзе” [7, с. 56]. Варажылі таксама на надвор’е (“...напярэдадні Новага года ў міску з вадой клалі 12 бабоў, якія сімвалізавалі 12 месяцаў. У першы дзень года па таму, як набухалі бабы, варажылі аб дажджах: чым больш павялічыцца ў памеры боб, тым больш выпадзе дажджоў у адпаведным яму месяцы” [7, с. 49]) і ўраджай (“...у час пакланення боствам на ахвярны стол ставілі стравы з пэўнай колькасцю зерня. Пасля заканчэння абрадавых дзеянняў стравы ўзважвалі зноў, і, калі яны раптам дабаўлялі ў вазе, гэта лічылася прыкметай добрага ўраджаю” [7, с. 49]). Заўважым, беларусы таксама варажылі на ўраджай з дапамогай зерня: яны назіралі за тым як “растуць” яны падчас прыгатавання куцці, каб пасля вызначыць ураджай якога перыяду будзе лепшым і ці будзе ён увогуле (“Калі куцця яшчэ ў печы выпрацца з берагоў гаршка, то ў прышлае лета будзе вельмі добры зраджай на збожжа; калі ж не, то трэба чакаць Божае кары, голаду” [2, с. 333]). Варажылі нашы землякі і на надвор’е (“Якая пагода на Коляды пагода да абеду, такая будзе вясной” [2, с. 326]), і на лёс (“Калі ядуць куццю, выпягваюць сцябліны сена з-пад абруса; хто даўжэйшае сцябло выпягне – даўжэй жыць будзе” [3, с. 59]).

Для традыцыйнай культуры і кітайцаў, і беларусаў навагодні перыяд з’яўляецца даволі важным, паколькі звязаны з ідэяй пачатку, жаданнем ажыўлення-адраджэння, надзеямі на дабрабыт, здароўе і сямейнае шчасце.

Спіс выкарыстаных крыніц

1 Буров, В. Г. Китай и китайцы глазами российского ученого / В. Г. Буров. – М. : ИФ РАН, 2000. – 208. с. – Режим доступа : <http://www.studfiles.ru/preview/460502/>.

- 2 Жыцця адвечны лад: Беларuskія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 2 / Уклад., прадм., пер. У. Васілевіча. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1998. – 607 с.
- 3 Зямная дарога ў вырай: беларускія народныя прыкметы і павер'і / уклад., прадм., пер. і паказ. У. Васілевіча. – Кн. 3. – Мінск : Беларусь, 2010. – 717 с.
- 4 Интересные новогодние традиции в разных странах мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://1kr.ua/news-18538.html>.
- 5 История и традиции празднования Китайского Нового года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.c-culture.ru/read/article/43135>.
- 6 Как китайцы празднуют новый год. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://arhlive.ru/item/111-kak-kitaiyci-prazdnuyut-noviy-god>.
- 7 Календарные обычаи и обряды народов Восточной Азии. Новый год. – М. : Наука, 1985. – 264 с.
- 8 Мартыянова, Л. Народные традиции Китая / Л. Мартыянова. – М. : Центрполиграф, 2013. – 180 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://romanbook.ru/book/9877761/>.
- 9 Прыкметы і павер'і Гомельшчыны / укладанне, сістэматызацыя, тэксталагічная праца, уступныя артыкулы В. С. Новак, А. А. Кастрыца. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.
- 10 Сержпутоўскі, А. К. Русальная нядзеля. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў / А. К. Сержпутоўскі: склад., уступ. арт., пасляслоўе, навук. рэд., літ. апрац. У. К. Касько. – Мінск : Вышэйшая школа, 2009. – 478 с.
- 11 Чуныцзе – праздник Весны 春节 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.kitairu.info/about_china/holidays/vesna_newyear.

УДК 811.581'373.2:398.92(=581)

В. И. Коваль

СЛОВА-КОМПОНЕНТЫ ВОСТОК И ЗАПАД В КИТАЙСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ: СЕМАНТИКА, СИМВОЛИКА, УПОТРЕБЛЕНИЕ

В статье рассматриваются прямые, переносные и символические значения компонентов восток и запад, входящих в состав фразеологизмов китайского языка. Отмечается значимость слов, называющих стороны света, в языковой картине мира китайцев. Приводятся этнокультурные сведения, способствующие выявлению семантики китайских немотивированных устойчивых словосочетаний.

«На востоке Азии существует государство, которое, по своей противоположности во всем с прочими государствами, составляет редкое, загадочное явление. Это – Китай, в котором видим все то же, что есть у нас, и в то же время видим, что все это не так, как у нас», – писал в 40-х годах XIX века один из основоположников российской синологии Н. Я. Бучурин. К проявлениям своеобразия китайского менталитета (и, соответственно – языковой картины мира китайцев) относится значимость сторон света. Показательно в этом отношении мнение китаеведа и переводчика Г. О. Монзелера, составителя «Примечаний» к стихотворениям классика китайской лирической поэзии Ли Бо: «В Китае ориентация по сторонам света гораздо распространеннее, чем у нас. Там, напр., не скажут: «идите направо» или «идите налево», а, в зависимости от реальной обстановки, – «идите на север» или «идите на запад». Отсюда часто горы, озера, деревни, веранды, даже окна в доме, называются северными, южными, восточными или западными». В заглавиях стихотворений самого Ли Бо довольно регулярно встречаются названия сторон света: «В горах Лушань смотрю на юго-восток», «Провожая Ду Фу на востоке округа Лу», «Вспоминаю горы Востока», «Осенью поднимаюсь на северную башню Се Тяо», «Путешествие при северном ветре» и др.